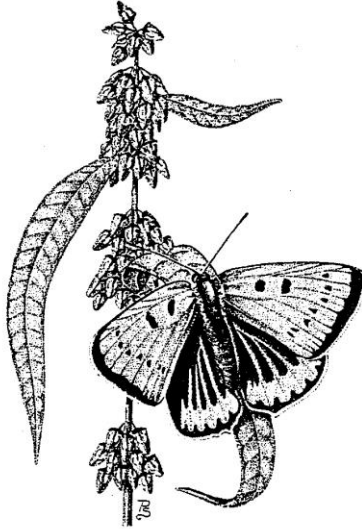

21^e jaargang
maart 2017

Flinterwille

Vlinderwerkgroep Friesland

Afdeling Noord van de
Nederlandse Entomologische Vereniging.

VOORWOORD

Beste lezers,

Op het moment dat ik dit schrijf is het 22 maart en het voorjaar lijkt begonnen: Citroenvlinders in de tuin, Kleine vossen, een Dagpauwoog en zelfs vandaag al een Atalanta! Bij de buitenlamp zitten de voorjaarsuilen weer tegen het raam. Kortom: het vlinderseizoen is begonnen en ik hoop dat we dit jaar met elkaar weer een flink aantal kilometerhokken kunnen vullen voor onze dagvlinderatlas. Op onze voorjaarsbijeenkomst van 20 april zullen we het daar uiteraard uitgebreid over hebben.

De Vlinderstichting, It Fryske Gea en het agrarisch collectief It Iege Midden voeren in midden Friesland een project uit over insectenvriendelijk grasland beheer. Op 20 maart was ik aanwezig bij een bijeenkomst in Oldeboorn, waar de tussenresultaten werden gepresenteerd. Er worden een vijftal maatregelen door de deelnemende boeren en It Fryske Gea uitgevoerd, waarvan wordt onderzocht of ze een positieve uitwerking hebben op de insectenstand. Bij dit onderzoek vond monitoring plaats op 24 routes. In 2016 werden in de onderzochte gebieden 16 soorten dagvlinders aangetroffen; het bleek dat één van de beheersmaatregelen, namelijk “pure grazed”, dus het grasland uitsluitend via begrazing beheren, het beste resultaat lijkt te hebben. Maar ook vroeg maaien (tegen Witbol), dan nabeweiden en in de herfst gefaseerd maaien levert goede resultaten. Dit zijn voorlopige conclusies, verder onderzoek in 2017 zal meer duidelijkheid verschaffen. Het is prachtig dat deze boeren, met hart voor de natuur, zich zo in willen zetten om de verarming van flora en fauna een halt toe te roepen en om de “landschapspijn” te verzachten. De deelnemende boeren zijn enthousiast, maar het zal straks nog een hele toer worden om met het insectenvriendelijke graslandbeheer verder de boer op te gaan. De collega-boeren staan natuurlijk niet te springen om weer extra regeltjes, ze zullen dus allereerst moeten zien dat ze er ook beter van worden. Het onderzoek wordt dus in 2017 voortgezet, de monitoring van de vlinders zal plaats vinden van april tot en met september en er zal ook onderzoek worden gedaan naar de rupsen van de Argusvlinder. Ik ben benieuwd naar de resultaten van het komende seizoen.

Op de voorbijeenkomst zal weer alle ruimte zijn om jullie waarnemingen met de anderen te delen. Verder zal ons dagvlinderproject 2020 natuurlijk aan de orde komen en zullen we het tweede deel vertonen van de prachtige film over de gedaanteverwisseling en de kleurenpracht van vlinders. Dus hoop ik weer veel leden te kunnen begroeten op donderdagavond 20 april in de Fûgelhelling te Ureterp.

Siep Sinnema

INHOUD

Voorwoord	Siep Sinnema	pag. 1
Inhoud		2
Aankondiging Voorjaarsbijeenkomst		3
Verslag Najaarsbijeenkomst 2016	Gerard Bergsma	4
Excursie Fochtelooërveen 27 mei		8
Excursie Delleboersterheide en De Hoorn 8 juli		9
Excursie Polder Oldelamer, De Hellingen en De Ontginning, Brandemeer. 29 juli		11
Nationale nachtvlindernacht 2017 vrijdag 25 augustus		12
Bladmijnen- en rupsenexcursie in 2017		12
Einde Sleedoornpag in Wolvega	Siep Sinnema	12
Kleurenfoto's		15 t/m 18
Determinatiedag 14 januari 2017	Siep Sinnema	19
Hitparade nachtvinders 2016	Freek Nijland	20
Niet één, maar drie soorten!	Gerrit Tuinstra	22
Macro-nachtvlinderwaarnemingen in het Easterskar bij Sintjohannesga	Wiebe Poppe	25
Kweekjes 2016/2017	Anneke van der Veen	27
Ledenmutaties		28
Belangrijke data		29

Aankondiging voorjaarsbijeenkomst

Hierbij nodigen wij u uit voor de voorjaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland op **donderdag 20 april 2017** in het pand van **de Fûgelhelling, De Feart 1 te Ureterp**. Aanvangstijd: 's avonds om 20.00 uur.

De indeling van de avond is als volgt:

1. Opening.
2. Verslag najaarsbijeenkomst van 24 november 2016.
3. Algemene mededelingen en ingekomen stukken.
4. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.
5. Mededelingen over (de voortgang van) het dagvlinderproject.
6. Pauze.
7. Kweekervaringen in beeld (Anneke van der Veen).
8. Tweede deel van de film "*Metamorphosis, the beauty and design of butterflies*".
9. Rondvraag.
10. Sluiting.

Attentiepunten:

- Als u foto's (bijv. op een USB-stick) hebt meegenomen, verzoeken wij u dit voorafgaande aan de bijeenkomst bij de secretaris of de voorzitter te melden.
- Contributie (€ 10,00 per jaar) kan tijdens de pauze van de bijeenkomst worden voldaan bij onze penningmeester, Luit de Zee.
Overmaken kan ook naar rekeningnummer NL68 INGB 0007 2232 59 ten name van L. de Zee te Joure.
- Aan het eind van het vlinderseizoen verzoeken wij u vriendelijk uw gegevens in Excel in te voeren en het totaalbestand ten behoeve van de **vlinderdatabase Friesland** en de **landelijke database NOCTUA** te mailen aan Gerrit Tuinstra (g.tuinstra14@gmail.com). Voor de excel-file (het opmaakprofiel) kunt u zich wenden tot Gerrit Tuinstra die dit bestandje naar u toe kan mailen.
- Wanneer u een (nieuw) e-mailadres hebt, verzoeken wij u deze op de presentielijst te vermelden, zodat wij u in voorkomende gevallen berichten kunnen sturen.

Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep
Friesland.
Gerard Bergsma - Secretaris.

Verslag najaarsbijeenkomst 2016 Gerard Bergsma

De najaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland vond plaats op woensdag 24 november 2016 in Multifunctioneel Centrum 'De Wier' te Ureterp. In verband met vogelgriep was onze vertrouwde locatie 'De Fûgelhelling' niet beschikbaar. Aanwezig waren 23 leden. Afmelding wegens verhindering waren er van Luut de Zee, Wiebe Poppe, Francisca Jagersma, Dick Goslinga, Mariske Pemmelaar, Anja Kerkhof, Sake Roodbergen, Merel Zweemer, Jeroen Breidenbach, Reinder & Natalia Wijma.

1. Siep Sinnema opent de bijeenkomst en heet iedereen van harte welkom.

Het was een merkwaardig vlinderjaar met een koude, natte lente en later een redelijke zomer met een rustige en warme afsluiting in de herfst. In Friesland werden twee Doodshoofdvlinders (*Acherontia atropos*) waargenomen door respectievelijk Dick Visser op 20 augustus in Paesens en J. Post op 9 september in Wijnjewoude. Verder werd de finale van het EK-voetbal ontregeld door een massale aanwezigheid van Gamma-uilen (*Autographa gamma*) in het stadion. Ze vlogen letterlijk overal in het rond.

Op 30 november werd de *Afdeling Noord van de Nederlandse Entomologische Vereniging* in verband met een gebrek aan bestuursleden opgeheven. De Vlinderwerkgroep Friesland was een onderdeel van deze *Afdeling*. Het bestuur van de VWGF zal zich over deze situatie bezinnen.

Siep vraagt voorts aan de aanwezigen, of er gegadigden zijn die in het bestuur van de Vlinderwerkgroep zitting willen nemen.

2. Verslag voorjaarsbijeenkomst 2016.

Er zijn geen opmerkingen over het verslag. Wél is er een opmerking over de inhoud van de Flinterwille van oktober 2016. Andy Saunders geeft aan, dat de namen van de bovenaan bladzijde 29 afgebeelde microvlinders zijn verwisseld. Linksboven staat de Kegelbladroller (*Cydia strobilella* > niet *strobiella*) afgebeeld en rechtsboven de Dennenlotboorder (*Rhyacionia pinivorana*).

3. Mededelingen en ingekomen stukken.

Er zijn geen mededelingen.

Als ingekomen stuk meldt de secretaris de ontvangst van nieuwsbrief nr. 63 (juli 2016) van het EIS (Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden - Naturalis Leiden).

4. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.

Henk Post meldt het afgelopen seizoen veel Oranjepijpjes, Dagnauwogen en Klein geaderde witjes te hebben gezien.

Hans Bijl heeft twee keer een copula van Argusvlinders waargenomen. Tevens verscheen er een Gehakkelde spanner (*Ennomos erosaria*) op licht in eigen tuin.

Saskia Hoornveld: een Eikenpage en twee Argusvlinders in de tuin plus rupsen van de Helmkruidvlinder (*Cucullia scrophulariae*).

Dhr. Hoornveld heeft in Bakkeveen op licht een Schijn-nonvlinder (*Panthea coenobita*) en een Karmozijnrood weeskind (*Catocala sponsa*) gezien.

Jannie Sinnema: een nieuwe nachtvlindersoort voor Hemrik, namelijk de Esdoorndwergspanner (*Eupithecia inturbata*).

Andy Saunders: op 18 augustus een Oranje luzernevlinder; op 6 november een Diana-uil (*Griposia aprilina*); op 22 november een zeer late Puta-uil (*Agrotis puta*).

Judith Bouma: een Oranje luzernevlinder in Doldersum (Drenthe); in het Fochteloöërveen rupsen van de Grote hermelijnvlinder (*Cerura vinula*) en het Eikenblad (*Gastropacha quercifolia*). Het Veenhooibeestje heeft het niet zo goed gedaan in verband met slecht weer tijdens de piekperiode.

Abel Jagersma heeft een tweetal territoria van Argusvlinders bij zijn huis te Indijk. Hij heeft ook de Distelvlinder gezien, veel Kleine koolwitjes, maar weinig Atalanta's. In het Harichsterbos een Esdoorndwergspanner (*Eupithecia inturbata*) plus een aantal Gehakkelde spanners (*Ennomos erosaria*). In september had hij een waarneming van een zeer vroege Grote wintervlinder (*Erannis defoliaria*). In Groningen rupsen van de Helmkruidvlinder (*Cucullia scrophulariae*).

Gerrit Tuinstra laat twee powerpointpresentaties zien. De eerste gaat over het seizoen 2016 voor het Lauwersmeergebied. In 2016 heeft Gerrit er 26 keer de lamp opgesteld en 317 soorten vlinders genoteerd. Op 23 juli verschenen maar liefst 156 soorten macro's en 82 soorten micro's op het laken. Een topavond! Er komen nog enkele soorten bij verwacht Gerrit, want die zijn nog in onderzoek. Nieuwe soorten macrovlinders in 2016 zijn: de Erwtenuil (*Ceramica pisi*), de Perzikkruiduil (*Melanchnra persicariae*), de Heidewortelboorder (*Phymatopus hecta*), de Gevlekte zomervlinder (*Comibaena bajularia*), de Geveerde spikkelspanner (*Peribatodes secundaria*), de Gehakkelde spanner (*Ennomos erosaria*), de Wortelhoutspanner (*Eulithis prunata*), de Jeneverbesdwergspanner (*Eupithecia pusillata*), de Kleine herculesspanner (*Cepphis advenaria*), de Plakker (*Lymantria dispar*). De avond van 21 juni was speciaal. Er vlogen veel uiltjes waaronder een groot aantal Huismoeders (*Noctua pronuba*). In de loop van de avond begon het te regenen, maar de vlinders bleven niettemin doorvliegen. Een zeer bijzonder schouwspel! Gerrit laat nog drie plaatjes zien van de verschillen tussen door hem gevangen Gestippelde oogspanners (*Cyclophora punctaria*). De variatie is opmerkelijk. Voor het Lauwersmeergebied heeft Gerrit nu in totaal 1034 soorten macro's en micro's genoteerd.

Zijn tweede presentatie behandelt een aantal interessante micro's in 2016 (met beelden van imago's, rupsen, zakjes, poppen, mijnen, voedselplanten, vraatbeelden).

Te beginnen met de Geogde langsprietmot (*Nemophora ochsenheimerella*); een soort van de familie van de Langsprietmotten (Fam. *Adelidae*). Daarna volgen enkele

soorten mineermotten (Fam. *Gracillariidae*), parelmotten (Fam. *Glyphipterigidae*), een palpmot (Fam. *Gelechiidae*), bladrollers (Fam. *Tortricidae*), kokermotten (Fam. *Coleophoridae*).

Een nieuwe micro voor Friesland is de door Gerrit op hazelaar gevonden Lichte groenglanskokermot (*Coleophora fuscocuprella*).

Marten Zijlstra laat foto's zien van het Icarusblauwtje, de Zilveren maan en de Grote vuurvlinder (een aberratie?), die hij bij Ossenzijl in de Weerribben aantrof. Tevens foto's van de Atalanta, het Kroonvogeltje (*Ptilodon capucina*), een goed gecamoufleerde wants op gras, een goudoogdaas, mijten/parasieten op insecten.

Avion Eizenga heeft samen met Reinie Piersma een bezoek gebracht aan het Woldlakebos aan de oostkant van de Weerribben. Daar zagen ze de Grote weerschijnvlinder en 5 exemplaren van de Grote vuurvlinder. Hoe mooi kan een dag zijn!

Reinie Piersma heeft eind oktober nog een Argusvlinder waargenomen.

Petra Tenge trof op 14 augustus in haar tuin de zeer zeldzame Heide-oogspanner (*Charissa obscurata*) aan.

Joop Leertouwer vond een aantal rupsen van de Rietvink (*Euthrix potatoria*).

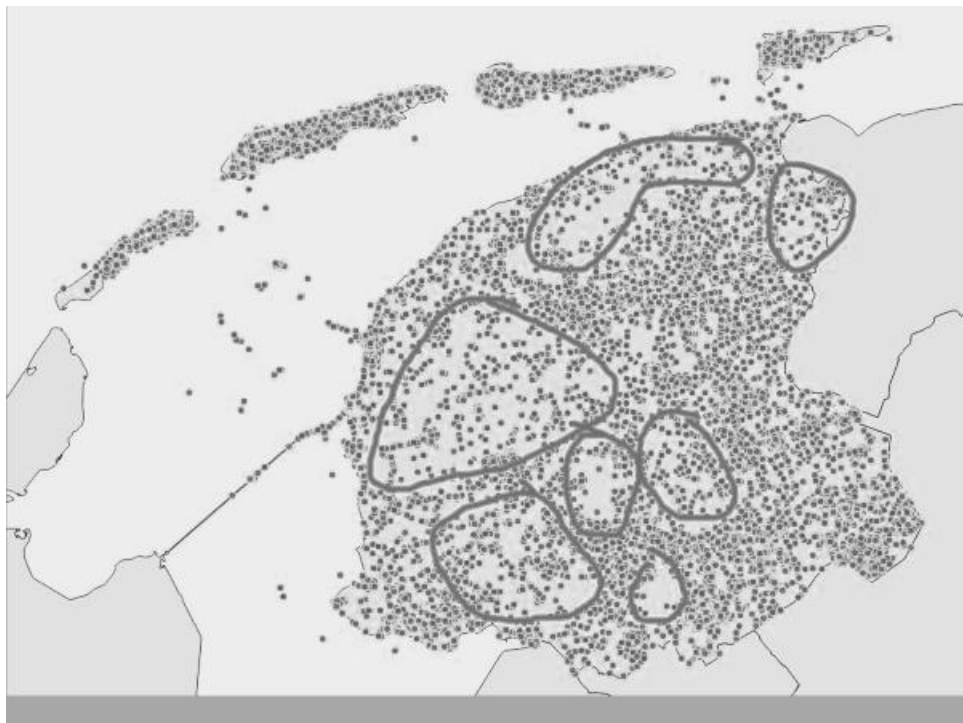
Gerard Bergsma zag op 18 juli tijdens een koffiepauze in zijn tuin vanuit zijn ooghoeken een Bruine metaalvlinder (*Rhagades pruni*) naar een bloeiende plant vliegen. Door hem nooit eerder in Appelscha gezien, maar niet vreemd, omdat in veel tuinen Struikheide (de waardplant van deze soort) aanwezig is. Op diezelfde (mooie) dag zag hij op een monitoringroute op de Schaopedobbe bij Elsloo nog eens 20 exemplaren van dit dagactieve nachtvindertje, dat door zijn verborgen leefwijze nogal eens over het hoofd wordt gezien.

5. Pauze.

6. Dagvlinderproject 2015-2020 (Siep Sinnema).

Siep praat ons bij over de stand van zaken. Hij laat in zijn presentatie een aantal kaartjes zien van de vlinderwaarnemingen over verschillende periodes vanaf 2010 en ook een totaalplaatje van alle waarnemingen in het tijdvak 2010-2016. Vervolgens plaatjes over de nieuwe waarnemingen in 2015 en 2016. Zo te zien gaat het de goede kant op! Verspreidingskaartjes van het Oranjetipje, het Hooibeestje, het Icarusblauwtje en de Atalanta laten duidelijk de nieuwe waarnemingen in 2015 en 2016 zien. Tot slot volgt een overzichtskaart van Friesland, waarin de witte vlekken duidelijk opvallen. In deze gebieden moet beslist nog (aanvullend) worden geïnventariseerd. Mogelijk willen sommige leden van de Vlinderwerkgroep uurhokken of groepjes kilometerhokken binnen deze witte-vlek-gebieden adopteren om er de komende jaren naar dagvlinders te kijken. Het bestuur zal verder met deze materie aan de slag.

Tijdens de voorjaarsbijeenkomst van 2017 zal hieraan verder aandacht worden besteed.

7. Vertoning van de film “Metamorphosis, the beauty and design of butterflies”.

In verband met de tijd kan slechts de helft van deze prachtige film worden vertoond. De tweede helft volgt tijdens de voorjaarsbijeenkomst van 2017.

8. Rondvraag.

Er is niets voor de rondvraag.

9. Sluiting.

Siep Sinnema sluit de bijeenkomst en wenst allen een goede reis naar huis.

9. Rondvraag.

Er is niets voor de rondvraag.

10. Sluiting.

Excursies 2017

Zaterdag 27 mei 2017: Excursie Fochteloërveen, middag- en avondexcursie. Aanvang 14.00 uur.

Plaats van samenkomst: het parkeerterrein aan de Fochteloërveenweg bij het begin van het fietspad, kilometerhok 221-556.

's Middags gaan we het hoogveengebied in, 's Avonds gaan we lichten. Een aantal mensen neemt aggregaten mee.

Het terrein is eigendom van Natuurmonumenten en betreft een weids en ongerept hoogveenlandschap, uniek in Nederland en Noordwest-Europa. In het verleden is het gebied deels ontgonnen voor de landbouw. De boeren groeven daarbij greppels in het veen, waardoor stukjes land droog genoeg werden om er boekweit op te verbouwen. Aan het einde van de 19^e eeuw is men het veen op grote schaal gaan afgraven voor de winning van turf. Sporen hiervan zijn nog te zien aan de westrand van het Fochteloërveen. Het centrale deel van het Fochteloërveen is opvallend boomloos met droge en vochtige heidevelden en een zeer waardevol “levend” hoogveen van circa 50 ha. In dit laatstgenoemde gebied komen karakteristieke veenplanten voor, zoals veenmos, zonnedauw, veenbes, lavendelhei en eenarig wollegras. Het in Nederland zeer bedreigde Veenhooibeestje (*Coenonympha tulia*) heeft hier een grote populatie, maar de kans om deze soort te zien is niet zo groot omdat de vliegperiode eind mei net begonnen is. We hebben wel een grote kans om hier ook het Groentje (*Callophrys rubi*) te vinden (**zie foto pag. 13**). Verder kunnen we rupsen tegenkomen van de Grote beer (*Arctia caja*), de Rietvink (*Euthrix potatoria*) en de Heideringelrups (*Malacosoma castrensis*) (**zie foto pag. 13**).

Natuurmonumenten heeft de laatste jaren veel maatregelen genomen om het waterpeil in het hoogveengebied op het juiste niveau te brengen en het veen daardoor “levend” te houden. Het veenhooibeestje doet het in elk geval de laatste jaren erg goed. In het gebied komen ook veel adders en gladde slangen voor terwijl er de laatste jaren ook Kraanvogels broeden.

Het gebied is moeilijk toegankelijk vanwege de moerasachtige structuur. Het is dus beslist noodzakelijk om laarzen mee te nemen. Dwars door het Fochteloërveen loopt een fietspad naar de Drentse kant; het begin van dat fietspad is ook de plaats van samenkomst voor deze excursie.

De plaats van de avond- en nachtextcursie wordt ter plekke vastgesteld, omdat een geschikte plek afhankelijk is van de weersomstandigheden. Via 06-15641087 is daarover informatie te krijgen op de excursiedag.

Contactpersonen:

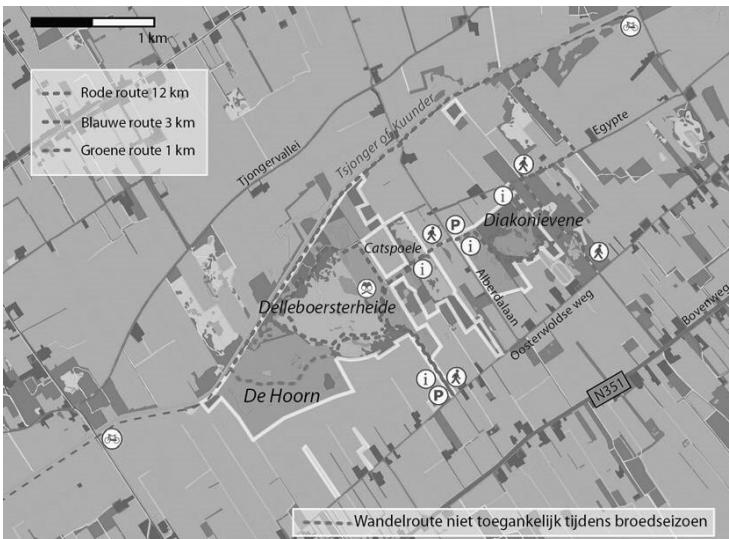
Judith Bouma, tel. 0516-588263 (middagexcursie)

Siep en Jannie Sinnema, tel. 06-15641087 (middagexcursie en avondexcursie)

Zaterdag 8 juli 2017: Excursie Delleboersterheide en De Hoorn, middag- en avondexcursie. Aanvang: 13.30 uur.

Duur middagexcursie tot ong. 17 uur.

Plaats van samenkomst: Aan de zuidkant van de *Delleboersterheide* ligt een parkeerterreinje aan de Oosterwoldse weg tussen Oldeberkoop en Makkinga. Vanaf dit parkeerterreinje loopt de toegangsweg naar de *Delleboersterheide*. Let op! De Oosterwoldse weg loopt parallel aan de provinciale weg N351 van Wolvega naar Oosterwolde. Om bij het parkeerterreinje te komen moet u dus op de Oosterwoldse weg zien te komen, die vanaf de dorpskern van Oldeberkoop in oostelijke richting naar Makkinga loopt. Zie onderstaand kaartje.

De arealen *De Hoorn*, *Delleboersterheide*, *Catspoele* en *Diakonievene* behoren tot het oude beekdallandschap van de Tsjonger (oftewel *Kuunder* in het Stellingwerfs) en zijn al sinds het begin van de vijftiger jaren van de vorige eeuw eigendom van It Fryske Gea. Er is al veel gedaan om het oude beekdallandschap in ere te herstellen. Dat is goed te zien in het gebied van de *Delleboersterheide* en de *Catspoele*; de verschillende delen van het terrein passen nu goed in elkaar met veel gradaties en diversiteit qua natuur. Er zijn mooie mozaïeken van begroeiing ontstaan en het oorspronkelijke reliëf van het totale gebied heeft zijn identiteit terug.

Er lopen Schotse Hooglanders, Exmoorpony's en Drentse heideschappen rond op de *Delleboersterheide* en *De Hoorn*. Zij zorgen ervoor, dat de gewenste situatie in het gebied in stand blijft. Er zijn percelen met struikheide en kraaiheide. Ook zijn er natte delen met dopheide en veenbies. Er komt beenbreek (*Narthecium ossifragum*) voor en langs de heidevennetjes staat bruine snavelbies (*Rhynchospora fusca*) en kleine zonnedauw (*Drosera intermedia*).

Er zijn ook bulten van veenmos (*Sphagnum*) ontstaan met daarin veenbes (*Oxycoccus*), lavendelhei en ronde zonnedauw. Het gevarieerde gebied kent uiteraard veel broedvogels en op de heide wemelt het bij gunstige omstandigheden van de vlinders. Enkele bijzondere soorten zijn de Bruine vuurvlieder, de Kommavlieder en het Heideblauwtje en sinds enkele jaren ook een kleine populatie van de Zilveren maan. Helaas is de populatie van het Gentiaanblauwtje in de loop van de achterliggende jaren ten onder gegaan. Met maar liefst 43 verschillende libellensoorten is het totale gebied van de *Delleboersterheide*, *De Hoorn* en de *Catspoele* een toplocatie voor deze prachtige insecten. *De Hoorn* (aan de westkant van de *Delleboersterheide*) bestaat uit rivierduintjes langs de vroegere loop van de Tsjonger. Ze vormen heischrale graslanden, afgewisseld met lagere gedeelten, restanten van meanders, enkele plasjes en een pingoruïne.

De wandeling begint over de toegangsweg naar de *Delleboersterheide* en dan over de blauwe route richting de Tsjonger. Vlak vóór het bereiken van de rivier volgen we het pad naar het westen door een perceel bos en langs enkele schrale graslandjes om uit te komen op de rode route evenwijdig aan de Tsjonger. Daarna linksaf over de gele route door het terrein van *De Hoorn* en het zuidelijk deel van de *Delleboersterheide*, waarna we terugkeren naar onze auto's bij het startpunt van de middag. In *Snackbar 't Koepelbos* bij de rotonde van Oldeberkoop (aan de N351) kunnen we vervolgens een hapje eten.

Bij goede weersomstandigheden maken we 's avonds in de avondschemering een wandeling over de *Delleboersterheide*. Aansluitend gaan we op verschillende plekken in dit gebied lampen opstellen om de nachtvliederfauna in kaart te brengen. Contactpersoon voor deze excursie: Gerard Bergsma (Tel. 0516 - 432414 of mobiel: 0612138416).

NB: het afgebeelde kaartje is eigendom van It Fryske Gea en staat tevens vermeld op hun website.

Zaterdag 29 juli: Excursie Polder Oldelamer, De Hellingen en De Ontginning, Brandemeer.

Aanvang: 14.00 uur

Verzamelaars: parkeerplaats bij informatieschuur Staatsbosbeheer aan de Oude Mieden, km-hok 188-543

's Middags: dagvlinders inventariseren in Polder Oldelamer, De Hellingen en De Ontginning. 's Avonds: nachtvlieders in de Brandemeer

Middagexcursie

De middagexcursie staat in het teken van onze nieuwe dagvlinderatlas. Daarvoor willen we graag zoveel mogelijk kilometerhokken inventariseren. Het blijkt dat het gebied tussen de Tjonger, de A32 (Heerenveen – Wolvega), de Helomavaart en de N351 (Wolvega – Emmeloord) een grote witte vlek is. In dit gebied liggen de

veenpolders Polder Oldelamer, De Hellingen en De Ontginning. Deze polder zijn in de jaren '20 en '30 drooggelegd. Het voormalig gemaal is kubistische gemaal in De Ontginning is zeer opvallend. Het is tegenwoordig het verenigingsgebouw van de ijsclub van Nijelamer, die bij vorst vaak als een van de eerste verenigingen kortebaanwedstrijden organiseert.

Het is de bedoeling om in groepjes zoveel mogelijk kilometerhokken te vullen. We zullen een aantal routes uitzetten. Een groep neemt dan een of meerdere routes voor zijn rekening. De routes lopen grotendeels door de weilanden waar de wegbermen doorzocht kunnen worden. Maar de routes lopen ook door enkele dorpen (Oldelamer, Nijelamer, Oldetrijne, Sonnega, Nijeholtwolde) waar vast en zeker wel een paar vlinderstruiken staan waar we vlinders kunnen aantreffen.

Avondexcursie

Als het weer ons gunstig is gezind, gaan we 's avonds met een aantal lampen het natuurgebied de Brandemeer in. De Brandemeer is een natuurgebied van Staatsbosbeheer met een oppervlakte van ongeveer 450 ha. Het wordt vaak in een adem genoemd met de Rottige Meenthe. Het is een gevarieerd gebied, bestaande uit petgaten, zetwallen, rietvelden, enkele percelen blauwgrasland en grasland. Het gebied heeft een rijk historisch verleden. In de jaren '60 waren er nog honderden hectares blauwgrasland. Maar het polderpeil tussen de Tjonger en Oldelamer is vervolgens sterk verlaagd, waardoor veel blauwgrasland verloren is gegaan. Het terrein ligt aan de benedenloop van de Tjonger en heeft zijn naam waarschijnlijk te danken aan een grote veenbrand die hier in het verleden heeft gewoed. Het gevarieerde landschap dankt zijn ontstaan aan turfwinning in de 19e en 20e eeuw, toen grote delen zijn vergraven tot petgaten en legakkers. Het huidige natuurgebied heeft hier zijn typische vorm aan te danken, een regelmatig patroon ontstaan van petgaten en legakkers. In het gebied komen hoge natuurwaarden voor, door de afwisseling van open water, verschillende stadia van verlanding, rietvelden en moerasbosjes. Op enkele plaatsen komen blauwgraslanden en vochtige heide voor. De verlanding vanuit open water verloopt via verschillende fasen en ontwikkelingsstadia, die veelal zeer soortenrijk zijn en waardevolle planten- en diersoorten herbergen. Doordat de verlanding onder verschillende omstandigheden plaatsvindt en verschillende ontwikkelingsstadia kent is de ruimtelijke variatie van de vegetatietypen zeer groot.

In de periode 1996-2000 zijn diverse maatregelen genomen om de waterhuishouding in het natuurgebied te verbeteren. Om de verdroging tegen te gaan zijn de waterpeilen verhoogd. Toch is het nog steeds nodig om oppervlaktewater in te laten. Dit gebeurt vanuit de Helomavaart en de Linde. Dit water wordt vanaf de inlaatpunten door een lange aanvoerroute geleid, waardoor de kwaliteit verbetert door natuurlijke zuivering. Ondanks deze maatregelen is de waterkwaliteit in de petgaten momenteel nog onvoldoende voor het op gang komen van nieuwe verlanding. Hierdoor zijn nu vooral de eerste (open water) en laatste

stadia van verlanding (veenmosrietland en hoogveenbossen) aanwezig in het gebied.

De grote vuurvliinder komt in zowel de Rottige Meenthe als de Brandemeer in een kleine, min of meer stabiele populatie voor. De aardbeivliinder heeft zich niet kunnen handhaven en is in de jaren tachtig verdwenen. Ook de zilveren maan is verdwenen. De otter is wel weer gesignaleerd. Daarnaast komen er zo'n 30 soorten libellen voor. In 2016 werd hier voor het eerst weer de sierlijke witsnuitlibel gezien. Over de nachtvlinders is niet veel bekend, maar hopelijk kunnen wij een groot aantal soorten noteren.

Contactpersoon: Luut de Zee, tel. 06-50656442

Nationale nachtvlindernacht 2017 op vrijdag 25 augustus Siep Sinnema

Dit jaar is op vrijdag 25 augustus de Nationale Nachtvliinder Nacht vastgesteld. We zullen weer proberen ervoor te zorgen dat er in Friesland een aantal locaties is waar het publiek kennis kan maken met de nachtvlinders. In juni zijn er in verhouding veel nachtvlindersoorten te bewonderen. Met behulp van lampen en lakens zullen nachtvlinders worden gelokt zodra het donker wordt. Op stroop zijn natuurlijk al eerder in de avond nachtvlinders te vinden. Een aantal locaties is al bekend. Zo zullen Siep en Jannie Sinnema staan bij de tropische kas in Beetsterzwaag en Gerard Bergsma bij het bezoekerscentrum van SBB in Appelscha. In de komende maanden wordt duidelijk wat verder de precieze locaties zullen zijn. We zullen ervoor zorgen dat alle locaties tijdig op onze internetsite worden vermeld.

Bladmijnen- en rupsenexcursie in 2017 Siep Sinnema

De precieze plaats en datum moeten nog worden vastgesteld; dit zal tijdig worden bekendgemaakt op onze website.

Einde Sleedoornpage in Wolvega Siep Sinnema

Laat ik het slechte nieuws direct maar brengen: er viel dit jaar helemaal niets te tellen!!!!

De Sleedoornpage is een zeldzame vlinder die op de Rode Lijst staat als bedreigd. Daarom is het van belang om te volgen hoe het met hem gaat. Omdat de vlinders erg verborgen leven, kan de sleedoornpage het best worden geteld door de eitjes te tellen. Na uren zoeken met 8 ervaren mensen konden we de conclusie trekken: de Sleedoornpage is verdwenen uit Wolvega. Systematisch vernietigen van de boomwallen, waar de Sleedoornpage voorkwam, heeft er in een aantal jaren toe

Groentje (*Callophrys rubi*), één van de vlindersoorten die we hopen aan te treffen tijdens de excursie naar het Fochteloöerveen op 27 mei.
Foto's: Siep.Sinnema (zie pag 8)

Rupsen van de Heideringelrups (*Malacosoma castrensis*) in het Fochteloöerveen.
Foto: Siep Sinnema. (zie pag. 8)

Phalonidia manniana
(mannetje; Lindevallei
Wolvega 6 vii 2013;
leg & foto G. Tuinstra.
(zie pag. 24)

Phalonidia udana
(mannetje; Opeinde
16 v 2004;
leg & foto G. Tuinstra).
(zie pag.24)

*Gynnidomorpha
alismana*
(vrouwtje; Ureterp
1 viii 2008;
leg & foto G. Tuinstra.
(zie pag.24)

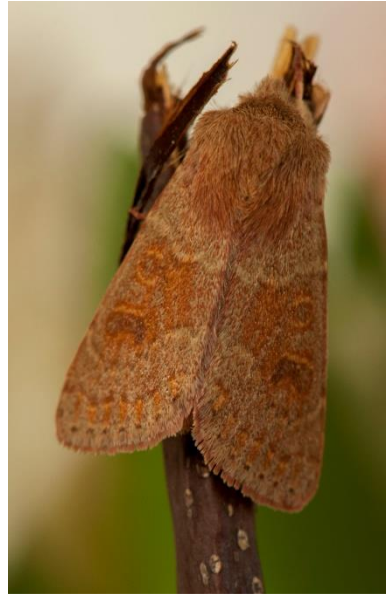
Geelijnsnuituil *Trisateles emortualis*
Foto: W.Poppe (zie pag.26)

Eikenprocessierupsvlinder
(*Thaumetopaea processionea*)
Foto: W.Poppe (zie pag.26)

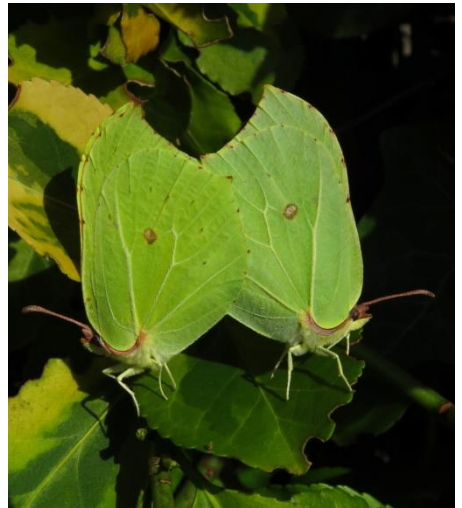
Essengouduil (*Atethmia centrago*)
Foto : W.Poppe (zie pag.26)

Orthosia miniosa (Eikenvoorjaarsuil), links net uit de pop en bezig om de vleugels op te pompen en rechts het resultaat. Foto: A. vd Veen (zie pag.27)

Orthosia incerta (Variabele voorjaarsuil)
Foto: A. vd Veen (zie pag.27)

Het voorjaar is begonnen: 16 maart,
Citreovlinders (copula), Appelscha
Foto: G.Bergsma

geleid, dat een veelbelovende populatie is uitgeroeid. Ondanks waarschuwingen en aanbevelingen van de kant van de Vlinderwerkgroep en ondanks toezeggingen van de beheerders.

Zowel de beheerders van de ijs/skeelerbaan als de gemeente zijn er in een paar jaar in geslaagd boomwallen compleet te vernielen en hier en daar zelfs te laten verdwijnen.

Op zaterdag 4 februari om 10 uur verzamelden zich acht personen (Reinie Piersma, Siep en Jannie Sinnema, Hessel Hoornveld jr., Barbara Mather, Andries van der Veen en van de

Vlinderstichting Menno Venema en Sicco Ens) bij de ingang van ijs/skeelerbaan in Wolvega om deel te nemen aan onze jaarlijkse telling van de eitjes van de Sleedoornpage. Helaas waren we hier gauw klaar. Waren in de vorige jaren de meeste sleedoorn-struiken al bij de grond afgemaaid, nu was de kaalslag nog dramatischer. Een groot deel van de boomwal was nu geheel verdwenen en afgezaagde struiken lagen als stille getuigen op het middenveld. Men is er in een paar jaar in geslaagd alle struiken grondig te verwijderen en als er geen waardplant meer is, dan houdt

het voor de Sleedoornpage op. Ondanks voorlichting van onze kant en het uitdelen van folders met voorlichting over het beheer door de Vlinderstichting is de kaalslag doorgezet. Ook bij de boomwal bij de sportvelden werden, ondanks meer dan een uur zoeken, geen eitjes gevonden. En een nieuwe teleurstelling wachtte ons bij de boomwal in de wijk De Tuinen. Vorig jaar waren we optimistisch over deze plek, nu niet meer. Het bleek dat de gemeente de boomwal voor het grootste gedeelte bij de grond heeft afgezaagd en gemaaid, waardoor we een kale vlakke aantreffen. Ook hier: einde Sleedoornpage.

Het is onbegrijpelijk waarom de laatste jaren allerlei beherende instanties bezig zijn om boomwallen te verwijderen. We zien dat niet alleen in Wolvega, maar ook in gemeenten als Opsterland worden de karakteristieke boomwallen, bestaande uit opgaande bomen met daartussen allerlei struiken, systematisch opgeruimd. Het resultaat is dat er een rij bomen overblijft, zo hoog mogelijk opgesnoeid en op een afstand van minstens tien meter, met daartussen een grasvlakte die gemakkelijk gemaaid kan worden. Ook tussen de weilanden zijn boomwallen kennelijk lastig voor de boeren, want ook hier verdwijnen ze in hoog tempo. Containers vol houtsnippers worden gebruikt om zgn. pellets te maken, kleine kokertjes samengeperst hout, erg geschikt om er houtkachels mee te stoken. De vraag hiernaar en naar haardhout is zo groot, dat ik voorzie dat ons landschap binnen een paar jaar dramatisch gaat veranderen. Voor de inzet van biomassa als vervanging voor fossiele brandstoffen wordt zo wel een erg hoge prijs betaald. Alle flora en fauna, karakteristiek voor deze boomwallen, verdwijnt daarmee. In een aantal jaren is het aanzien van het landschap in de Friese Wouden al aanzienlijk veranderd en als het in dit tempo doorgaat, kunnen we hier binnenkort “genieten” van dezelfde vergezichten als in de Greidhoeke van Friesland. Landschapspijn heeft niet alleen te maken met biljartlakens vol Engels raaigras, maar ook met het in hoog tempo verdwijnen van bomen en struiken.

We hebben besloten om te stoppen met het onderzoek naar de Sleedoornpage rond Wolvega.

In de tabel hieronder staat een overzicht van het aantal gevonden eitjes in Wolvega in de laatste jaren:

Jaar	Ijsbaan	Sportveld	Jachtwerfstraat	Vlinderwijk	De Tuinen
2017	0	0	0		0
2016	7	0	0		2
2015	10	41	3	0	
2014	24	33			
2013	31	33			
2012	64	47			
2011	152	2			
2010	26	8			
2009	33			0	
2008	2			1	
2007				6	

Op de internetpagina <http://www.vlinderstichting.nl/sleedoorpage> is te zien, wat het resultaat is van de tellingen van de eitjes van de Sleedoorpage op andere plaatsen in Nederland. Op deze site is te zien, dat er gelukkig genoeg plekken in Nederland zijn, waar men zorgvuldiger met het landschap omgaat.

Determinatiedag 14 januari 2017 Siep Sinnema

Op de determinatiedag op zaterdag 14 januari in Hemrik waren maar liefst 13 belangstellenden aanwezig: Abel en Francisca Jagersma, Andy Saunders, Reinie Piersma, Anneke van der Veen, Gerrit Tuinstra, Leo Bot, Joop Kuchlein, Hessel Hoornveld jr, Petra Tenge, Gerard Bergsma en Siep en Jannie Sinnema. Na de koffie met traktatie werd allereerst gewerkt aan foto's van vlinders, aangeleverd door Herre Seepma, die zelf deze dag verhinderd was. Door het projecteren van de foto's op de muur konden de meeste vlinders vrij snel op naam worden gebracht. Verder waren Leo Bot en Joop Kuchlein achter het binoculair bezig met het op naam brengen van micro's. De werkzaamheden werden rond 13 uur onderbroken met soep en broodjes.

Honderden vlinders passeerden de revue en werden op naam gebracht, al was dat soms lastig omdat op een foto niet alle details te zien zijn. Door telkens Vlindernet.nl en Lepiforum.de te raadplegen, konden de vlinders vergeleken worden met de vlinders op deze sites en was meestal een goede determinatie mogelijk. Voor de micro's gold hetzelfde met behulp van Microlepidotera.nl en Kleinevlinders.nl. Kwamen we vorige jaren soms zeldzame en bijzondere soorten tegen, dat was dit jaar niet echt het geval. Maar dat is ook niet het doel van zo'n dag, het samen bezig zijn met op naam brengen van de vlinders is een leuke activiteit.

Het was weer een geslaagde en gezellige dag en deze determinatiedag blijft op het programma staan!

Hitparade nachtvlinders 2016 Freek Nijland

Vorig jaar heb ik op de voorjaarsvergadering van de Vlinderwerkgroep een toptien gepresenteerd van de nachtvlinders (macro's en micro's) die ik op mijn erf aan de Canterlandseweg te Gytsjerk heb waargenomen. Het overgrote deel is op licht gevangen met een vlinderval; dit jaar met twee vallen. Omdat zo mogelijk elke nacht is gevangen wordt een goed beeld verkregen van het voorkomen van de algemene nachtvlinders gedurende het jaar. Welke soorten deden het goed in 2016 en welke minder goed? Binnenkomers, stijgers en dalers passeren de revue. Ik hoor graag van anderen of ze dit beeld herkennen.

1. (1) Huismoeder - <i>Noctua pronuba</i>	2607
2. (2) Gewone worteluil - <i>Agrotis exclamationis</i>	360
3. (14) Zwarte-c-uil - <i>Xestia c-nigrum</i>	250
4. (3) Gewone grasmot - <i>Chrysoteuchia culmella</i>	247
5. (-) Gewone breedvleugeluil - <i>Diarsia rubi</i>	229
6. (?) Blauwooggrasmot - <i>Agriphila straminella</i>	212
7. (-) Taxusspikkelspanner - <i>Peribatodes rhomboidaria</i>	155
8. (5) Putauil - <i>Agrotis puta</i>	121
9. (20) Randvlekuil - <i>Charanyca ferruginea</i>	112
10. (10) Haarbos - <i>Ochropleura plecta</i>	102
11. (7) Grijze stipspanner - <i>Idaea aversata</i>	101
12. (-) Tweestreepvoorjaarsuil - <i>Orthosia cerasi</i>	95
13. (4) Variabele grasmot - <i>Agriphila tristella</i>	94
14. (-) Appeltak - <i>Campaea margaritaria</i>	85
15. (-) Koolmotje - <i>Plutella xylostella</i>	85
16. (13) Open-breedbandhuismoeder s.l. - <i>Noctua janthe</i>	84
17. (6) Halmrupsvlinder s.l. - <i>Mesapamea secalis</i>	81
18. (9) Gammauil - <i>Autographa gamma</i>	73
19. (-) Gewone grasuil - <i>Luperina testacea</i>	64
20. (-) Piramidevlinder s.l. - <i>Amphipyra pyramidea</i>	62

Opvallend, maar niet onverwacht is de eerste plaats van de Huismoeder. De 2607 waarnemingen betreffen bijna 1/3 deel van alle waarnemingen. Tafeltje-dekje voor roofdieren als vleermuizen, uilen en kruisspinnen. Op Facebook stond een foto van een steenuiltje die in het grasland grote nachtvlinders (huismoeders) aan het verschalken was. De Huismoeder vliegt overwegend in één lange uitgerekte generatie die bij hogere temperaturen in zomerslaap kan gaan. Op de laatste

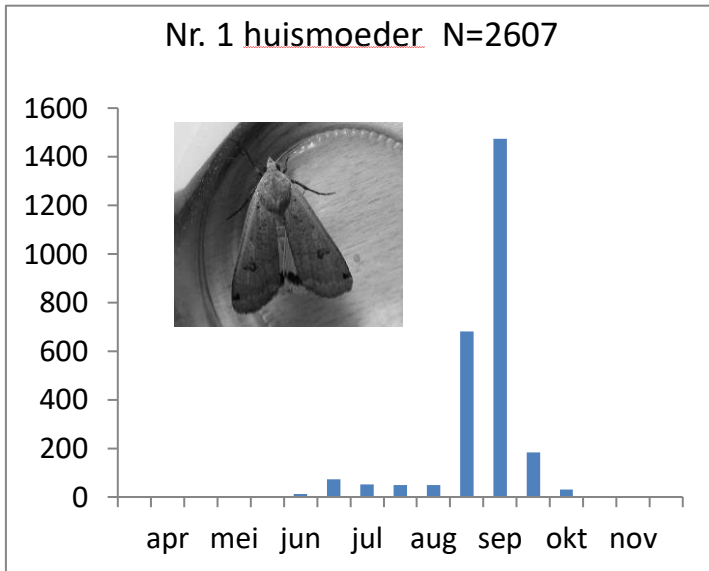

Fig.1

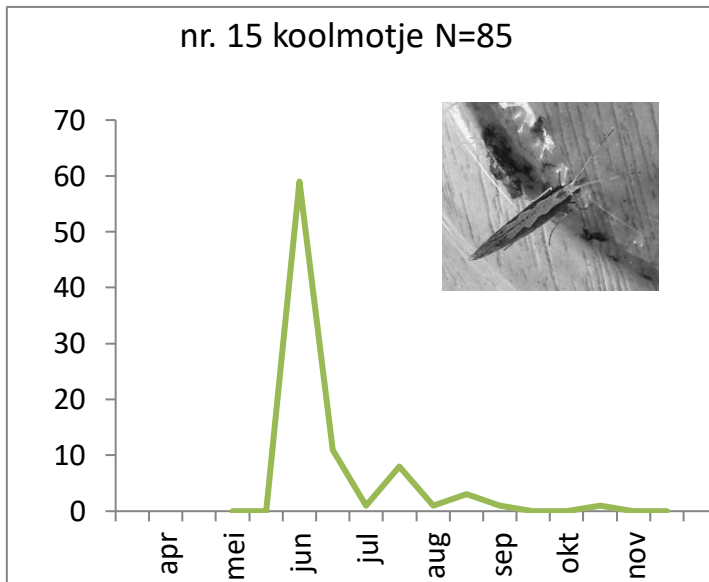

Fig.2

voorjaarsvergadering noemde Jannie Sinnema dat verschijnsel al. In 2016 kwam de Huismoeder pas in de tweede helft van augustus goed op dreef (figuur 1). Ook opvallend zijn de grote verschillen met vorig jaar. Zeven van de twintig soorten,

waren vorig jaar niet in de top-twintig te vinden, zoals de Gewone breedvleugeluil en de Taxusspikkelspanner, die nu opeens in de top tien stonden. Dit laat zien dat er grote schommelingen mogelijk zijn in opeenvolgende jaren. Heel bijzonder was het plotseling verschijnen van het Koolmotje begin juni (figuur 2). Er moeten vele miljoenen van dit kleine beestje tijdens de invasie in Nederland aanwezig zijn geweest. In mijn vangsten was de invasie duidelijk te merken, maar ook overdag werden op het erf koolmotjes gezien. Rond de tweede helft van juli werden exemplaren van de tweede generatie gevangen en in oktober één vlinder van de derde generatie.

Enkele soorten die in 2015 wel ruimschoots de top twintig haalden, zoals Gewone stofuil (*Hoplodrina octogenaria*), Wapendrager (*Phalera bucephala*) en Vogelkersstippelmot (*Yponomeuta evonymella*) waren dit jaar veel minder vertegenwoordigd. Zo zie je maar, het kan verkeren.

Freek Nijland; freenijland@kpnmail.nl; www.canterlandseweg18.nl

Niet één, maar drie soorten! Gerrit Tuinstra

Een ieder die zich wel eens bezig houdt met (nacht)vlinders kent ze wel: de Tortricidae ofwel de familie van de bladrollers. Je kunt ze eigenlijk overal tegenkomen en sommige soorten zijn gemakkelijk uit bomen en struiken of kruidige vegetaties op te jagen. Ook zijn er veel soorten die goed op licht komen. Hoewel de bladrollers tot de grote groep van de zgn. micro-nachtvlinders behoren, zijn niet alle soorten heel erg klein. Daardoor, maar vooral ook door de vaak opvallende tekening en soms fraaie kleuren, is deze soortenrijke groep over het algemeen niet de moeilijkste, als het om herkenning van de afzonderlijke soorten gaat.

Ik geef het al aan: ‘over het algemeen’! Want natuurlijk zijn er ook binnen de bladrollers diverse soorten of soortgroepjes die erg op elkaar lijken. Hierbij kan gedacht worden aan verschillende soorten van de genussen *Acleris* (boogbladrollers), *Cnephasia* (spikkelbladrollers) en de veelal wat kleinere *Dichrorampha*'s (wortelmotten).

Ook onder diverse genussen in het begin van de systematische naamlijst – *Phalonidia*, *Gynnidomorpha*, *Aethes*, *Cochylis* – zijn diverse soorten die erg op elkaar lijken, hoewel ook hier veelal fraai getekende en gekleurde vlinders de groepen vertegenwoordigen.

Van de genussen *Phalonidia* en *Gynnidomorpha* zijn beide vier soorten in Nederland bekend, de een wat algemener de ander wat zeldzamer of zelfs zeer zeldzaam.

Voor het genus *Phalonidia* geldt dat er tot voor kort slechts drie i.p.v. vier soorten bekend waren, terwijl die vierde soort toch al heel lang in Nederland voorkwam. Hoe kon dit?

Tijdens een DNA-onderzoek aan Noord-Europese vlindersoorten, bleek dat er onder *Phalonidia manniana* (muntbladroller) een tweede soort schuil ging, namelijk

Phalonidia udana (wederikbladroller). Het onderzoek werd gepubliceerd in 2012 en kort daarna is ook in Nederland gekeken of *P. undana* voorkwam tussen het collectiemateriaal van *P. manniana* en dat bleek inderdaad zo te zijn. In alle grotere collecties waar *P. manniana* in voorkwam, werd *P. udana* aangetroffen (Groenen et al, 2013)! Dit artikel is op internet te vinden en zeer de moeite waard voor degenen die meer willen weten over de verschillen in uiterlijk alsook de genitaliën van beide soorten. Uiterlijke verschillen zijn er wel, maar eigenlijk alleen goed te zien bij verse exemplaren en dan het liefst in series. In de genitaliën zijn kleine, maar toch duidelijke verschillen tussen beide soorten te zien. Overigens zijn er ook verschillen in biologie. In het artikel van Groenen et al wordt aangegeven dat de rups van *P. udana* in de stengels van wederik (*Lysimachia vulgaris*) en moeraswederik (*L. thyrsoiflora*). De rups van *P. manniana* leeft daarentegen in de stengels van watermunt (*Mentha aquatica*), wolfspoot (*Lycopus europaeus*) en mogelijk andere muntsoorten. Ook in België is men op zoek gegaan naar *P. udana* en ook hier werd de soort in de gecontroleerde collecties aangetroffen in het materiaal van *P. manniana* (Wullaert et al, 2014). In dit artikel worden eveneens de verschillen tussen de soorten beschreven en afgebeeld.

Het hierboven genoemde (Nederlandse) artikel toont kaartjes met de vindplaatsen van *P. udana* en *P. manniana*, n.a.v. de controles van de verschillende Nederlandse collecties. De kaartjes laten zien dat beide soorten door vrijwel heel Nederland voorkomen, echter er ontbreken op het kaartje van *P. udana* stippen in Friesland en Groningen. Mede naar aanleiding hiervan, ben ik de exemplaren in mijn eigen collectie gaan controleren. Een tweede reden was een heel andere. Tijdens de jaarlijkse excursie van de NEV-secties Ter Haar (macro-nachtvlinders) en Snellen (micro-nachtvlinders) werden exemplaren van *Gynnidomorpha alismana* (alismabladerroller) gevonden. Ik was altijd in de veronderstelling dat *G. alismana* in Nederland een heel zeldzame soort was. Echter na het bekijken van de kaartjes op de websites microlepidoptera en kleine vlinders, bleek dit anders te zijn. Derhalve ging ik op zoek naar de kenmerken van *G. alismana* en het onderscheid met andere soorten, waaronder *P. manniana* – en daarmee in feite ook *P. udana*.

In mijn collectie bevonden zich in totaal 16 exemplaren onder de naam *P. manniana*. Van al deze exemplaren heb ik een genitaalpreparaat gemaakt, nadat ik in eerste instantie gezocht heb naar uiterlijke verschillen. Deze werden gevonden bij m.n. vier exemplaren, die afweken qua kleur, tekening en m.n. formaat.

Voordat de genitaalpreparaten gemaakt werden, was er al het sterke vermoeden dat deze vier exemplaren *G. alismana* zouden zijn.

Eerst werden van de 12 andere exemplaren genitaalpreparaten gemaakt. Het bleek te gaan om 11 mannetjes en 1 vrouwtje. Aan de hand van de afbeeldingen en beschrijvingen van de genitaliën in de beide artikelen, alsook de afbeeldingen op de resp. Duitse en Engelse websites lepiforum en mothdissection, was mijn conclusie dat het ging om slechts vier exemplaren van *P. manniana* en maar liefst acht exemplaren van *P. udana*, waaronder het ene vrouwtje.

De vindplaatsen van de vier exemplaren van *P. manniana* zijn: Wolvega (Lindevallei; 2013) en Lauwersoog (provincie Groningen; 2009, 2010 & 2011). De vindplaatsen van de acht exemplaren van *P. udana* zijn: Opeinde (2004), Wijnjewoude (Wijnjeterper Schar; 2009), Bakkeveen (2010 & 2011), Lippenhuizen (Lippenhuisterheide; 2011), Twijzel (2012) en Loon (provincie Drenthe; 2009).

Tot slot werden ook van de vier vermeende exemplaren van *G. alismiana* genitaalpreparaten gemaakt. Alle vier bleken vrouwtjes te zijn en inderdaad alle vier *G. alismiana*. Omdat er enige verwarring ontstaan was, mede door diverse foutieve bijschriften van afbeeldingen in het bladrollerboek van Razowski (Razowski, 2001), werden er nog foto's van de exemplaren gemaakt en naar de Nederlandse bladrollerspecialist Frans Groenen gestuurd en op basis daarvan bevestigde hij ook de soort *G. alismiana*, voor de vier exemplaren.

Zoals reeds aangegeven zijn de uiterlijke verschillen tussen *P. manniana* en *P. udana* (zie foto's pag. 14) klein. Een van de beschreven onderscheidende kenmerken is de duidelijker geknikte middenband, op ongeveer een derde vanaf de voorrand. Deze knik is bij *P. manniana* veel duidelijker als bij *P. udana*. Daarnaast is die middenband bij *P. udana* minder donker bestoven als bij *P. manniana*. Met name het deel van die band aan de voorrand is bij *P. udana* minder donker bestoven. Dit verschil is op de foto's op pag.16 goed te zien. Voor een zekere determinatie is – zeker bij wat afgevrogener exemplaren – genitaalonderzoek noodzakelijk! Het verschil tussen *P. manniana*/*P. udana* en *G. alismiana* (zie foto pag. 14) is duidelijker, o.a. omdat deze laatste iets groter is. De volgende afmetingen (spanwijdtes) werden opgemeten aan de 16 collectie-exemplaren:

- *Phalonidia manniana* 9,5 – 10,5 mm (allen mannetjes)
- *Phalonidia udana* 10,5-12 mm (mannetjes) en 13 mm (vrouwtje)
- *Gynnidomorpha alismiana* 13-14,5 mm (allen vrouwtjes)

Literatuur

Groenen, F., Huisman, K.J. & Doorenweerd, C. *Phalonidia manniana*, een complex van twee soorten: *Ph. manniana* en *Ph. udana* (Lepidoptera: Tortricidae). *Entomologische berichten* 73 (5), 2013.

Razowski, J., *Die Tortriciden (Lepidoptera, Tortricidae) Mitteleuropas, Bestimmung-Verbreitung-Flugstandort-Lebensweise der Raupen*. Bratislava, 2001.

Wullaert, S., Verboven, A. & Groenen, F. *Phalonidia udana* (Lepidoptera: Tortricidae), een nieuwe soort voor de Belgische fauna. *Phegea* 42 (1), 2014.

Websites (geraadpleegd februari 2017)

www.lepiforum.de

www.mothdissection.co.uk

www.microlepidoptera.nl

www.kleinevlinders.nl

Macro-nachtvlinderwaarnemingen in het Easterskar bij Sintjohannesga Wiebe Poppe

Korte beschrijving van het gebied

Het Easterskar is een laagveenmoeras dat is gelegen nabij het dorp Sintjohannesga. Globaal ligt het gebied tussen Joure, Heerenveen en in het oosten het riviertje De Tjonger. Het Easterskar is ontstaan door de vervening die hier in de 19^e eeuw heeft plaatsgevonden. Na die vervening bleef er een gebied over van uitgeveende sloten, petgaten en stripen. Sinds het Easterskar door het Fryske Gea beheerd wordt als natuurgebied is het een gebied geworden met open water, rietlanden, moerasbos en graslanden. In het recente verleden is de kwaliteit van de waterhuishouding behoorlijk verbeterd, wat met name de kritische plantensoorten ten goede is gekomen.

De waarnemingen

Vanaf 2004 wordt het Easterskar onderzocht op het voorkomen van nachtvlinders. In de jaren 2004 en 2005 was het voor de Vlinderwerkgroep Friesland aangewezen als zgn. speerpuntgebied. De bedoeling van een speerpuntgebied is om in dat jaar een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de aanwezige nachtvlinderfauna. In totaal werden over deze 2 jaren 191 soorten macro-nachtvlinders geteld. Vanaf het jaar 2006 volg ik in het Easterskar – met toestemming van It Fryske Gea – de nachtvlinderfauna. De waarnemingen worden voornamelijk gedaan met behulp van een sterke lamp (400 W – HPL) en een generator. Als standplaats wordt steeds een plaats gekozen aan de rand van het natuurgebied. In de jaren na 2005 is het gebied bijna elk jaar bezocht met wisselende resultaten. Ook het aantal bezoeken verschilde nogal per jaar, mede als gevolg van wisselende weersomstandigheden.

Toch hebben mijn waarnemingen de afgelopen jaren een forse toename van het aantal nieuwe soorten tot gevolg gehad: ruim 50. De teller staat eind 2016 op 244 soorten macro-nachtvlinders.

In 2016 zijn de volgende nieuwe soorten waargenomen

- *Thaumetopaea processionea* – Eikenprocessierupsvlinder op 25 augustus (zie foto pag. 15)
- *Trisateles emortualis* – Geellijnsnuituil op 25 augustus (zie foto pag. 15)
- *Atethmia centrago* – Essengouduil op 14 september (zie foto pag. 15)

Met name de **Essengouduil** was voor mij een verrassing. Voor het noorden van Nederland is het een tamelijk zeldzame vlinder. Het blijkt echter dat de soort in 2016 al op meerdere plaatsen in Friesland is waargenomen. Op Waarneming.nl wordt hij van 5 plaatsen vermeld: Terschelling, Harlingen, De Blesse, Berlikum en Lemmer. Freek Nijland vond de vlinder dit jaar op 26 augustus in Giekerk. De waarneming in het Easterskar is volgens mij de eerste in een gebied van het Fryske Gea.

Tabel 1.

In onderstaande tabelletje zijn de verschillende families aangegeven, die ik dit jaar in het Easterskar heb gezien. De waarnemingen zijn dit jaar in de maanden augustus en september gedaan.

<i>Noctuidae - Uilen</i>	29 soorten
<i>Geometridae - Spanners</i>	17 soorten
<i>Drepanidae - Eenstaartjes</i>	7 soorten
<i>Notodontidae - Tandvlinders</i>	5 soorten
<i>Erebidae - Spinneruilen</i>	4 soorten
<i>Erebidae – Spinneruilen: Arctinae - Beervlinders</i>	5 soorten
<i>Lasiocampidae - Spinners</i>	2 soorten
<i>Nolidae - Visstaartjes</i>	1 soort

Tabel 2.

Waargenomen soorten Macro-Nachtvlinders in het Easterskar te Sintjohannesga vanaf 1997

- Lichtwaarnemingen VWF in 2004 en 2005 totaal aantal soorten voor het gebied	191	
- Lichtwaarnemingen 2006 – waargenomen 130 soorten, waarvan nieuwe soorten:	<u>23</u>	214
- Waarnemingen Philip Zeinstra in 1997 (nagezonden) - waargenomen 39 soorten, waarvan nieuwe soorten:	<u>6</u>	220
- Lichtwaarnemingen 2007 – waargenomen soorten 92 , waarvan nieuwe soorten	<u>3</u>	223
- Waarnemingen 2008 – waargenomen soorten 117 , waarvan nieuwe soorten	<u>8</u>	231
- Lichtwaarnemingen 2009 – waargenomen soorten 72 , waarvan nieuwe soorten	<u>0</u>	231
- Lichtwaarnemingen 2010 – waargenomen soorten 43 , waarvan nieuwe soorten	<u>3</u>	234
- Lichtwaarnemingen 2011 – waargenomen soorten 60 , waarvan nieuwe soorten	<u>2</u>	236
- Lichtwaarnemingen 2012 – waargenomen soorten 13 , waarvan nieuwe soorten	<u>0</u>	236
- Lichtwaarnemingen 2013 – waargenomen soorten 78 , waarvan nieuwe soorten	<u>4</u>	240
- Lichtwaarnemingen 2014 – waargenomen soorten 55 , waarvan nieuwe soorten	<u>1</u>	241
- Lichtwaarnemingen 2015 – geen waarnemingen	<u>0</u>	241
- Lichtwaarnemingen 2016 - waargenomen soorten 72 , waarvan nieuwe soorten	<u>3</u>	
Totaal		<u>244</u>

Kweekjes 2016/2017 Anneke van der Veen

Eigenlijk komt de deadline voor de Flinterwille te vroeg voor mij...althans voor mijn kweekjes dan.

Ik heb op dit moment nog 18 poppen liggen, waarvan uit zo'n 9 stuks een vlinder in het voorjaar kan komen. De eerste is geboren op 12 maart...een *Orthosia incerta* (Variabele voorjaarsuil, zie foto pag.16). De tweede op 21 maart en ditmaal een *Orthosia miniosa* (Eikenvoorjaarsuil, zie foto pag.18). Deze bewaar ik nog even in

een bak, daar er nog 4 poppen liggen en hopelijk komen er vrouwtjes en mannetjes uit; zodat ik misschien nog een copula kan vastleggen en eventuele ei-afzetting. Dit is ook gelukt bij de kweek van de *Arctia caja* (Grote beer), dat was ook prachtig om mee te maken. De imago's van de *O. miniosa* bezoeken wilgenkatjes en komen op smear...dus in de bak wilgenkatjes en een schors met stroop. Zo kan ik ze mooi in leven houden. Op 21 maart heb ik ook nog 4 eitjes gevonden van een uiltje op de gezochte wilgenkatjes....ook die maar even bewaard in een bakje. De andere voorjaarspoppen die er nog liggen zijn: *Orthosia gothica* (Nunvlinder), *Orthosia cerasi* (Tweestreepvoorjaarsuil), *Alsophila aescularia* (Voorjaarsboomspanner) en *Anthocharis cardamines* (Oranjetipje). Ben benieuwd wanneer die uit zullen komen. Op de voorjaarsbijeenkomst as donderdag 20 april laat ik nog wat foto's zien en ook nog video opnames van onder andere een vervelling, een verpopping en een ei-afzetting!

Mutaties ledenlijst

Nieuwe leden:

De heer H.J. Prijs
Bosland 4
9753 EV Haren
Tel. 050 - 5349813

Mevrouw. B. Mather
Haenepolle 62
8391 KW Noordwolde

Afmeldingen als lid:

Mevrouw S. Borger-Couperus
Harkema

De heer K. Boele
Haren

Mevrouw A. Landsaat
Grootegast

De heer G. de Roos
Steenwijk

De heer H. Roossink
Leeuwarden

Noteer deze data in uw agenda!

- donderdag 20 april Voorjaarsbijeenkomst Vlinderwerkgroep Friesland te Ureterp
- zaterdag 27 mei Excursie Fochteloërveen
- zaterdag 8 juli Excursie Delleboersterheide
- zaterdag 29 juli Excursie Polder Oldelamer, De Hellingen en De Ontginning, Brandemeer.
- vrijdag 25 aug Nationale Nachtvlindernacht (o.a. Beetsterzwaag en Appelscha)

Vlinderwerkgroep Friesland

Bestuur

Siep Sinnema	voorzitter Sparjeburd 29 tel. 0516-471222	8409 CK Hemrik s.g.sinnema@online.nl
Gerard Bergsma	secretaris Bosweer 29 tel. 0516-432414	8426 GS Appelscha bergsmagj@ziggo.nl
Luit de Zee	penningmeester Martrihoeve 26 tel. 0513 - 795028	8502 CZ Joure luit.de.zee@zonnet.nl
Gerrit Tuinstra	bestuurslid De Twee Gebroeders 214 tel. 0512-518246	9207 CB Drachten g.tuinstra14@gmail.com
Anneke van der Veen	bestuurslid Provincialeweg 21 tel. 0594-659791	9865 AA Opende vdveena@home.nl
Contributie	€ 10,00 per jaar. Girorekening NL68 INGB 0007 2232 59 t.n.v. L.D. de Zee, Joure	
Redactieadres	Sparjeburd 29 8409 CK Hemrik e-mail adres: s.g.sinnema@online.nl info@vlinderwerkgroepfriesland.nl	
Vlinderwerkgroep Friesland op internet:	www.vlinderwerkgroepfriesland.nl	
e-mail adres:	info@vlinderwerkgroepfriesland.nl	